

УДК 340.11:342.841(477)

Віктор Тімашов,

канд. юрид. наук,
старший викладач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Київського національного торговельно-економічного університету

ТИПОЛОГІЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблематиці викорінення корупції як явища в українському соціумі та усунення причин, що її породжують. Також наведена типологія корупційних правопорушень, що дає змогу використовувати специфічні прийоми та засоби, притаманні кожному типологічному виду, для більшої ефективності боротьби з корупцією та запобігання їй.

Ключові слова: корупція, типологія корупційних правопорушень, громадянське суспільство, інформаційний простір, протидія та запобігання корупції, ринкові відносини, правові реформи.

Актуальність дослідження. Нині корупція в Україні має особливості, які відрізняють її від корупції в розвинених країнах. Без виявлення цих особливостей не можна розробити адекватні заходи протидії їй. Головна особливість української корупції полягає в тому, що це корупція кризового типу, яка характеризується такими особливостями:

а) породжується кризою сучасного українського суспільства (а не тільки недосконалістю кримінальної юстиції);

б) здатна поглиблювати кризу українського суспільства, маючи властивість зводити нанівець будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи в Україні.

Криза українського суспільства – це наслідок кризи соціальної культури громадян, яка містить, зокрема, політичну, економічну, правову, моральну культуру. Актуальним є таке положення: якою є соціальна культура громадян, таким є й суспільне життя. Отже, корупція кризового типу, що вразила сучасну Україну, має своїм фундаментом значний прошарок громадян, позбавлених належної соціальної культури, а тому уражених сваволею та ілюзіями, що виявляються у вигляді корупції. Саме відсутність у громадян належної політичної, економічної, правової, моральної тощо культури, яку мають, наприклад, шведи чи громадяни Німеччини, є живильним середовищем для корупції кризового типу в сучасній Україні. Така корупція несе загрозу українській нації, зокрема політичним, економічним, правовим, моральним, культурним засадам її розвитку [1].

Метою дослідження є вивчення явища корупції як одного з негативних складників сучасного індикатора українського соціуму в період проведення реформ і взяття курсу на рецепцію європейських цінностей.

Для досягнення поставленої мети нам необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати загальний стан рівня корупції як явища в Україні;
- визначити правові складники, що є підґрунтям для боротьби та запобігання корупції;
- згрупувати корупційні правопорушення відповідно до певних типологічних показників.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері антикорупційної політики держави.

Аналіз наукових досліджень. Розширенню засад дослідження запобігання та протидії корупції сприяють праці сучасних українських науковців, зокрема В.Б. Авер'янова, В.П. Андрущенко, І.В. Арістової, О.М. Бандурки, Н.А. Берлач, Ю.П.Битяка, В.Т. Білоуса, І.Г. Богатирьова, І.Л. Бородіна, М.Г.Вербенського, З.С. Гладуна, І.П. Голосніченка, В.Л. Грохольського, Л.В. Губерського, С.М. Гусарова, П.В. Діхтєвського, Є.В. Додіна, Р.А. Калюжного, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Копана, О.Л. Копиленка, О.Є. Користіна, В.Г. Кременя, В.О. Криволапчука, О.Г. Кулика, В.І. Курила, Є.В. Курінного, М.Н. Курка, К.Б. Левченко, О.М. Литвака, Д.М. Лук'яня, О.А. Мартиненка, М.І. Михальченка, М.М. Мокляка, І.Ф. Надольного, Н.Р. Нижник, В.І. Олефіра, О.І. Остапенка, В.П. Петкова, С.В. Петкова, А.М. Подоляки, В.М. Поповича, Т.О. Проценка, Л.А. Савченко, С.Г. Сте-

ценка, М.П. Стрельбицького, В.П. Тихого, В.І. Шакуна, В.К. Шкарупи, М.К. Якимчука, Н.М. Ярмиш, О.Н. Ярмиша, а також доробок інших провідних дослідників з адміністративного права і процесу, кримінального права та процесу, кримінології, оперативно-розшукової діяльності, політології, філософії, соціології тощо.

Значний внесок у теорію запобігання та протидії протиправній діяльності зробили такі вчені, як В.І. Борисов, В.Д. Гвоздецький, А.П. Закалюк, В.О. Заросило, В.С. Зеленецький, А.Ф. Зелінський, П.П. Михайленко, О.Г. Мурашин, Є.В. Невмержицький, Д.М. Никифорчук, І.В. Сервецький, В.М. Співак, В.Я. Тацій, І.М. Шопіна та інші, а також безпосередні організатори запобігання та протидії корупції в нашій державі в різні часи: А.В. Василюшин, Ю.О. Вандін, І.Д. Гладуш, В.В. Дурдинець, О.М. Іщенко, М.В. Корнієнко, В.М. Корнійчук, Ю.Ф. Кравченко, В.І. Литвиненко, В.І. Радченко, Л.П. Скалозуб, О.В. Харламов та багато інших.

Виклад основного матеріалу. Для нашої країни проблема запобігання корупції нині набула особливої ваги. За даними Міжнародної громадської організації Transparency International («Міжнародна гласність»), за індексом сприйняття корупції населенням Україна посідала: у 2005 році – 107 місце з-поміж 158 країн світу, у 2011 році – 152 місце з-поміж 183 країн світу, у 2012 та 2013 роках – 144 місце з-поміж 177 країн світу, у 2014 році – 142 місце відповідно, у 2015 році – 130 місце серед 167 країн [2]. Як бачимо, останніми роками Україна знаходиться, на жаль, серед найкорумпованіших країн світу.

Що ж стосується ситуації, яка склалася сьогодні, коли на долю України випали тяжкі випробування, проблеми ефективного просування перетворень та протидії корупції набувають доленосного значення. Зараз питання ставиться так: або ми приборкаємо корупцію, реформуємо країну, або ж на перспективах розвитку України як суверенної, демократичної, правової держави можна буде поставити хрест. Такі оцінки зумовлені, зокрема, незадовільним виконанням Україною міжнародних зобов'язань. Як зазначається в Засадах державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки, затверджених Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII, із 25 рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO) за 6 років виконано лише 13. Із 16 рекомендацій Плану дій по лібералізації візового режиму з Європейським

Союзом (ЄС) імплементовано лише в частині криміналізації корупції [3]. Недостатнім є й наукове обґрунтування адміністративно-правових засад запобігання та протидії корупції.

Серед причин, які зумовили зростання корупції в економіці, у владі та суспільстві загалом, чільне місце посідають непослідовне здійснення правової реформи, необґрунтовані коливання судової практики, спрямованість чинної законодавчої бази у сфері протидії корупції на ліквідацію наслідків, а не причин, що її породжують. Зміна антикорупційного відставання кримінального законодавства від сучасних умов розвитку суспільства за недостатньо ефективною правозастосовною практикою призвели до істотного збільшення кількості осіб, які вчинили корупційні правопорушення, але залишилися без покарання, і, як наслідок, до подальшого корупційного ураження суспільства.

Так, після ухвалення та введення в дію Закону України «Про боротьбу з корупцією» в Україні щорічно спрямовувалося до судів біля п'яти тисяч адміністративних справ про корупційні правопорушення, з них закривалося судами близько тисячі таких справ за різних підстав: малозначність вчиненого правопорушення, закінчення терміну притягнення до адміністративної відповідальності тощо, не враховуючи застосованого судом попередження [4].

Застосування судами попередження відповідно до ст. 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення як заходу реагування на корупційні правопорушення не належить до заходів адміністративного покарання, тому не тягне за собою адміністративної відповідальності. Наведені офіційні статистичні й інші дані підтверджують, скільки осіб, які вчинили корупційні правопорушення, ухиляються від відповідальності.

На нашу думку, поширенню корупції в життєво важливих сферах функціонування держави значною мірою сприяли соціально-психологічні чинники. Тут насамперед необхідно назвати руйнування цінностей і моралі, покликаних консолідувати суспільство. Протягом багатьох десятиріч цю консолідаційну функцію виконували цінності, пов'язані з комуністичною ідеологією. У міру руйнування цієї ідеології та сформованих за її допомогою інститутів, зменшення її впливу в суспільстві, особливо з кінця 80-х років минулого століття, почав створюватись ідеологічний вакуум. Через відсутність «нової» системи цінностей і моралі, яка будувалася б на інших ідеологічних

засадах, ідеологічний вакуум поступово заповнювався, з одного боку, очікуванням дарованих, а не зароблених власною працею матеріальних благ, з другого – пануванням принципу: дозволено все, що не заборонено законом, за умови їх відсутності [5, с. 108].

Різкий спад добробуту основної маси громадян, відсутність із боку держави відповідної турботи, спрямованої на забезпечення гарантій їхніх конституційних прав, зокрема право на працю й її гідну оплату, доступну освіту, якісне медичне обслуговування, тощо спонукали до викривлення соціальної поведінки та моралі. Неповага до закону стала практично єдиним засобом, що дає змогу їм забезпечити відносно прийнятний рівень життя.

Свій криміногенний внесок зробила й криза системи освіти, що супроводжувалася соціальною дезорієнтацією значної частини підростаючого покоління. Наявна тенденція розшарування навчальних закладів на «елітарні» й «другорядні», що залежало від рівня матеріального достатку батьків, призвело до формування «аутсайдерської» психології молодих людей – вихідців із малозабезпечених сімей і створила підґрунтя для конфронтації їхніх взаємин із суспільством [6, с. 21–25].

Безпорадність, а часто дилетантизм і корумпованість владних структур, що прикрилися «завданнями державотворення», не лише дискредитували національно-демократичну ідею, а й спричинили виникнення досить скептичного ставлення значної частини, особливо старшого покоління, населення України до незалежності держави як стратегічної домінанти українського суспільства та демократії як механізму реалізації цієї стратегії. Багато людей, особливо найменш соціально захищених, почали відчувати себе ошуканими. Слабкість державних структур, відсутність у державній внутрішній політиці концептуальної програми переходу до цивілізованих ринкових відносин, реального державного механізму контролю за цими процесами сприяли не тільки катастрофічному падінню життєвого рівня українського народу, а й зростанню корупції [7, с. 45–53].

Висновки

Підсумовуючи, доходимо таких висновків: сучасне зростання корупції в Україні – не лише наслідок одержаної у спадок корумпованої частини колишньої тоталітарної системи, а й результат наявності чинників, які комплексно сформовані в Засадах державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія)

на 2014–2017 роки, затвердженої Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII, у яких відзначено, що «сама корупція є однією з причин, що призвели до масових протестів в Україні наприкінці 2013 року – початку 2014 року» [3].

Розглядаючи типологію корупційних правопорушень, пропонуємо виокремити групи причин та умов, які сприяють корупції в Україні, до яких віднесемо такі:

– *правові* (неналежне забезпечення реалізації принципів верховенства права і законності органами державної влади й органами місцевого самоврядування, іншими інститутами держави та суспільства; відсутність на нормативному рівні цілісної системи засобів запобіжного впливу на причини й умови виникнення корупційних проявів; безсистемна зміна законодавчих та інших правових норм, недостатній нагляд і контроль за їх виконанням);

– *економічні* (процеси зміни форм власності, приватизації та накопичення значних цінностей, що відбулися в перші роки незалежності здебільшого протиправно, сприяли виникненню й зміцненню корпоративних угруповань і кланів, корупційних зв'язків; масове прагнення нових підприємницьких структур, включаючи кримінальні, вирішити через державний апарат свої меркантильні питання й проблеми; значне збільшення кількості іноземних підприємців та інвесторів, які не обізнані з національним законодавством та правопорядком, а тому стали легкою здобиччю корупціонерів; криміналізація і тінізація економічних та інших соціальних відносин унаслідок недосконалої монетарної та податкової політики, що гальмує розвиток цивілізованого підприємництва, переорієнтовує його з виробничої діяльності на торговельно-фінансову; відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств, особливо щодо сплати податків, відрахувань до бюджету, одержання державної підтримки, кредитів; низький рівень заробітної платні абсолютної більшості суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення (державні службовці, військовослужбовці, начальницький склад органів внутрішніх справ тощо), наявність великої різниці в оплаті праці службовців державного та приватного секторів);

– *політичні* (відсутність стратегії формування та здійснення суспільних перетворень; недосконалість програмованості й предметності у впровадженні демократичних засад у різні сфери суспільного життя; відсутність державної ініціативи та необхідних організаційних зусиль щодо створення громадських формувань, неза-

лежних структур для посилення активності населення щодо запобігання та протидії корупції; недосконалість антикорупційної політики; бездіяльність громадських формувань, незалежних недержавних структур у запобіганні та протидії корупції);

– *психологічні* (повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, передусім його громадянських інституцій, їхня неготовність до партнерської участі разом із державними органами у вирішенні проблем протидії корупції; поширеність у суспільстві думки про корупційність влади, припустимість, ефективність і незворотність корупційних зв'язків, що призводить до формування у населення готовності й звички до використання корупційних відносин; нерозвиненість у значної частини населення громадянської свідомості, зокрема усвідомлення нового становища особи в державі, що будується на демократичних засадах; досить сильний вплив стереотипів щодо домінування державних засобів і підпорядкованості їм громадських форм в організації суспільних відносин, у тому числі запобігання та протидії корупції; поширення корисливих мотивів у діяльності окремих суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, їхня готовність до порушення закону, норм моралі, професійної честі; професійна й моральна деформація окремих суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, що обіймають відповідальні посади, яка виявляється у вчиненні або поблажливому ставленні до корупційних правопорушень; несформованість у трудових колективах громадської думки щодо необхідності виявляти корупційні правопорушення в колективі, у якому вони працюють, відсутність позитивного впливу на атмосферу запобігання та протидії таким фактам);

– *організаційні* (залишки старої командно-адміністративної системи у вигляді надмірно великого державного управлінського та іншого службово-обслуговувального апарату з необґрунтовано широкими повноваженнями, зокрема розпорядчо-дозвільного змісту; відсутність чіткої регламентації діяльності окремих суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення (державних службовців тощо) щодо виконання службових повноважень, прийняття рішень, видачі офіційних документів; дублювання споріднених функцій органами державної влади, неузгодженість дій різних владних структур, непослідовність і суперечливість їхніх рішень, низька якість, необґрунтованість управлінських рішень;

відсутність у більшості міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, управлінських структур окремих підрозділів або спеціально уповноважених працівників, на яких покладаються обов'язки щодо запобігання корупційним та іншим посадовим правопорушенням; нерозвиненість системи виховання у службовців патріотичних почуттів, моральних, професійних якостей; поширеність клієнтизму й патронату; слабкість механізмів запобігання проникнення в органи влади представників злочинних угруповань).

Отже, корупція в Україні є наслідком явищ і тенденцій політики, економіки та розвитку держави. Вона є одним з основних чинників, що реально загрожують національній безпеці й конституційному ладу України. Держава позбавляється тієї частини влади, якою скористався корупціонер у власних корисливих інтересах. Державну владу та її представників завжди супроводжувала ознака корупційності. Вихідним пунктом у запобіганні й протидії корупції є розуміння основних передумов і причин, шляхів і стимулів, що сприяють корупційним правопорушенням на всіх рівнях.

Розглядаючи типологію корупційних правопорушень і виробляючи заходи щодо запобігання та протидії корупції, необхідно враховувати, що, по-перше, зменшити й обмежити корупцію можливо, одночасно усуваючи причини та умови, що її породжують, і, по-друге, вирішенню цих завдань сприятиме протидія корупції з усією рішучістю суб'єктами, які здійснюють заходи щодо запобігання й протидії корупції, а також громадськістю.

Список використаних джерел:

1. Костенко О. Корупція в Україні – загроза національній безпеці / О. Костенко / Незалежне бюро новин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbnews.com.ua/ru/blogs/130145/>.
2. Transparency International Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.transparency.org/cpi2015#results-table>.
3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» : Закон України, затверджений ВРУ 14 жовтня 2014 року № 1699-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.
4. Про боротьбу з корупцією : Закон України; Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України / Нормативні акти України щодо охорони правопорядку / [В.П. Лисюченко, В.О. Шамрай та ін.]. – К., 1996. – С. 407–413.
5. Горбачёв М.С. Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира / М.С. Горбачёв. – М. : Изд-во полит. лит., 1987. – 271 с.

6. Гвоздецький В.Д. Про стан запобігання та протидії корупції в Україні / В.Д. Гвоздецький // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених : наук.-практ. зб. – № 104. – 2011. – № 11–12. – С. 21–25.

7. Гвоздецький В.Д. Витоки та розвиток корупції в Україні / В.Д. Гвоздецький // Наука і правоохорона. – 2011. – № 1. – С. 45–53.

Стаття посвячена проблематиці искоренення корупції як явлення в українському соціумі і усунення причин, її породжуючих. Також приведена типологія корупційних правонарушень, що дозволяє використовувати специфічні прийоми і засоби, притаманні кожному типологічному виду, для більшої ефективності боротьби з корупцією.

Ключевые слова: корупція, типологія корупційних правонарушень, громадянське суспільство, інформаційне середовище, протидія і запобігання корупції, ринкові відносини, правові реформи.

Article is about the eradication of corruption as a phenomenon in the Ukrainian society and eliminate its causes. Typology of corruption praovoprushen also shown, allowing you to use specific techniques and tools inherent in each typological mind for greater efficiency in the fight to prevent corruption.

Key words: corruption, types of corruption offenses, civil society, information environment, combating and preventing corruption, market relations, legal reforms.

